

Amela Džihović

Univerzitet Džemal Bijedić Mostar

*pregledni naučni rad
review scientific paper*

Semantička struktura i tipologija frazema sa sastavnicom „glava“ i njihovog prevoda na engleski jezik u djelu “Tvrđava” Meše Selimovića

Sažetak

Zbog svoje utemeljenosti u kulturi jednog naroda te zbog svojih obilježja i semantičkih specifičnosti, (nacionalne) frazeološke jedinice i frazeme korištene u jednom književnom djelu predstavljaju izazov prilikom raspoznavanja u originalnom djelu i prevođenja na strani jezik. Moguće ih je promatrati izdvojeno, ali svakakvo ih je potrebno proučavati u svjetlu sveukupnog prevoda književnog djela.

Rad će se baviti kontrastivnom semantičkom analizom i tipologijom prevoda frazema sa sastavnicom riječi „glava“ i njihovih frazeoloških ekvivalenta u prevodu na engleski jezik u djelu “Tvrđava” („Fortress“) Meše Selimovića.

Osnovni nivo podjele je semantička struktura izvornih frazema sa navedenim rječničkim značenjima kao i njihove autorske semantičke modifikacije kako u originalu tako i u prevodu.

Rad će ukazati na poteškoće sa kojima se susreće prevodilac i osvjetlati tematiku tipologije prevoda frazeoloških jedinica.

Ključne riječi: *frazem, frazeologija, semantička analiza, ekvivalentna tipologija*

Uvod

U svakodnevnoj komunikaciji sagovornici nastoje da svoj izraz učine što slikovitijim i bogatijim. Tako u govoru često čujemo kako se neko igrao s vatrom ili da mu je stala kost u grlu. Ovi izrazi predstavljaju jezičke jedinice nastale u narodnom govoru kao odraz života, tradicije, kulture, društvenih i historijskih previranja i osobenosti jednog naroda i nazivaju se frazemi (frazološke jedinice, frazeološki izrazi).

Prema većini radova o frazeologiji, frazemi se najčešće definišu kao jedinice jezika koje se sastoje od najmanje dvije autosemantičke riječi koje se u govoru reproduciraju u gotovom obliku, a njihovo značenje nije vidljivo iz razumijevanja pojedinačnih komponenti. Zbog činjenice da frazeološke jedinice karakteriše visok nivo slikovitosti i ekspresivnosti, jak asocijativno-konotativni potencijal i stilska obojenost, često se koriste u raznim sferama ljudskog djelovanja stvaralaštva, u različitim funkcionalnim stilovima kao što su književno-umjetnički, naučni, publicistički, razgovorni, i sl.

Osnovni izvor za nastanak frazema smatraju se prirodna i društvena sredina i naslijeđe, gdje frazemi svojom semantičkom specifičnošću i metaforičnošću daju sliku duha i kulture jednog naroda, a iz narodnog frazeološkog fonda ulaze u pisanu književnost.

Veliki broj pisaca koristi (narodne) frazeološke jedinice s ciljem profiliranja govora svojih likova opisujući njihov društveni, moralni i nacionalni identitet. U svojim djelima mnogi autori „dorađuju“ narodne frazeme s ciljem aktueliziranja njihovog značenja, pojačavanja slikovitosti i ekspresivnosti frazema, a to postižu dodavanjem ili zamjenom pojedinih komponentni kroz odgovarajuće stilske postupke. Na taj način nastaju tzv. „autorski dorađeni ili modificirani frazemi“ i „autoriski frazemi“ nastali kao plod piščevog individualnog stvaralaštva. Međutim, teško je povući granicu između dorađenih narodnih frazema i njihovih varijantnih oblika i autorskih metaforičnih izraza sa karakteristikama idiomatičnosti.

Odabir građe i ciljevi istraživanja

Ciljevi koje smo sebi postavili u ovom istraživanju su slijedeći:

1. utvrditi koje se frazeološke strukture javljaju u odabranom korpusu na b/h/s i engleskom jeziku;
2. semantički analizirati prevod frazema sa sastavnicom riječi „glava“ na engleski jezik;
3. analizirati prevodne modele i tehnike.

Korpus na kojem je vršeno istraživanje su frazemi ekscerpirani iz djela „Tvrđava“ (Selimović, Mehmed-Meša, Tvrđava, 2000) bosanskohercegovačkog književnika Meše Selimovića i prevodni ekvivalentni tih frazema u djelu „The Fortress“ u prevodu Edwarda Goya i Jasne Levinger (Selimović, Meša, The Fortress, 1999, Northwestern University Press by Goy, E.D. and Levinger, Jasna).

Korpus je podijeljen na dva podkorpusa: b/h/s i engleski prevod.

Jedinica prevoda je zavisila od više faktora, kako od vrste prevoda tako od stepena transponiranosti te širine konteksta neophodnog za analizu tj. od nivoa riječi do klauze.

Terminološko određenje frazeoloških jedinica

Terminološko određenje frazeoloških jedinica predstavlja jednu od čestih polemika u polju lingvističkih istraživanja. Međutim, najčešći termini koje susrećemo u frazeologiji su: frazem, frazeologizam, frazeološki obrt, i sl. Pored pomenutih, u upotrebi su i slijedeći termini: idiom(a), idiomatski izraz, idiomatska fraza, ustaljeni izraz, ustaljena kolokacija, ustaljena fraza, okamenjeni izraz, okamenjeni sklop, okamenjena fraza. (Tanović 2000:24).

Najviše razlike se susreće u tumačenju termina idiom. Prema „Enciklopedijskom rječniku moderne lingvistike“, David Crystal (Crystal 1987:236) navodi: „Idom- a sequence of words which is semantically and often syntactically restricted, so that it functions as a single unit. The meanings of the individual words cannot be combined to produce the meaning of the idiomatic expression as a whole. From a syntactic viewpoint, the words often do not permit the usual variability they display in other contexts.“ Tako se u engleskoj i američkoj lingvistici susreće uglavnom termin idiom zbog čega je drugi naziv za frazeologiju - idiomatika. (Hrustić 2001:18). Prema istom rječniku, termin idiom se koristi za izraze koji su semantički i formalno nepromjenjivi (čvrsti, fixed).

Ipak, engleski termin idiom je višeznačan te je u rječniku „The Concise Oxford Dictionary“ (The Concise Oxford English Dictionary 1995, Predgovor) definisan na slijedeći način: „a group of words established by usage and having a meaning not deducible from those of individual words 2) a form of expression peculiar to a language, person or a group of people; 3) a (the) language of a people or country (b) the specific character of this.“

U „Rječniku stranih riječi“ (Hrustić 2001:18) navedena su slijedeća objašnjenja pojma idiom: 1. svaki od identiteta jezika koji se ne želi označiti ni kao jezik ni kao dijalekt, ni kao govor; 2. poseban i prepoznatljiv govor nekog kraja; 3. osebujna riječ ili izraz, ob. te je teško prevodljiv ili neprevodljiv na drugi jezik (šilo za ognjilo); 4. izraz,

izražavanje, uopće (folkolorni idiomi, muzički idiomi)“. Zbog ove višeznačnosti, termin nije prihvaćen na našim prostorima.

Rječnik „The New Webster’s Encyclopedic Dictionary“ (The New Webster’s Encyclopedic Dictionary 1997, Predgovor) definiše frazeologiju kao: „1 Manner or style of verbal expression, characteristic language: legal phraseology; 2 Expressions, phrases: obscure phraseology.“

Kako tvrdi Kvetko (Kvetko 2009:15) izraz frazeološka jedinica (phraseological unit) se rijetko koristi među govornicima engleskog jezika te ne postoji općeprihvaćeni naziv za proučavanje ovih izraza. Termini *idiomatics*, *idiomology*, *idiematology* se rijetko susreću, kao i termin frazeologija (*phraseology*) kojem često odgovara značenje „odabir riječi i stila“.

Iako ne postoji opća usaglašenost o pitanju definisanja termina ovih jedinica, lingvisti su usaglašeni o pitanju nekih najrelevantnijih obilježja kao relativna leksičko-gramatička stabilnost, njihovo korištenje u gotovom obliku te funkcionalno jedinstvo.

U ovom radu smo se opredijelili za termine frazem i njegove terminološke sinonime: frazeološka jedinica, frazeološki izraz i frazeološki obrt s obzirom na sve češće korištenje ovih termina u novijoj literaturi iz frazeologije.

Definisanje frazeoloških jedinica

Frazeologija je jedna od najmanje ispitanih oblasti jezika, pa ni sam frazem ili frazeološka jedinica ili iskaz nisu jasno definisani. Naime, ni autori koji se bave istraživanjem ove jezičke oblasti nemaju jedinstveno stanovište o pojmu frazema, ali se slažu u mišljenju da je teško razgraničiti frazem od drugih sličnih oblika kao što su metafora, poređenje i njima slične stileme.

Josip Matešić u Predgovoru svog Frazeološkog rječnika hrvatskog ili srpskog jezika (Matešić 1998, Predgovor) navodi slijedeće: „Činjenica je da nema jedinstvenoga mišljenja o tome šta je to frazem (...) Frazemi su jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspolažući pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici.“

Njihovi sastavni dijelovi pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije, tako da značenje cijelog frazeologizma nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova“ Matešić, kao relevantne karakteristike frazema, navodi:

1. „Reproduciranje-znači da se frazem pojavljuje u gotovom obliku, kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom upotrebom;
2. formalno ustrojstvo- znači neraščlanjiv skup riječi, od kojih su najmanje dvije autosemantičke;
3. idiomatičnost-znači semantičku pretvorbu najmanje jednoga člana čvrstoga skupa riječi, tako da značenje frazema nikada ne odgovara zbiru članova;
4. uklapanje u kontekst-znači da se frazem u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, tj frazem nije skup riječi u vidu vlastitoga teksta.“ (Matešić 1998, Predgovor).

Veliki broj autora se slaže da je frazem složena struktura, tj. da se sastoji od više riječi, da je konvencionalizovan (kao rezultat duge upotrebe) te da je semantički „neproziran“, što znači da značenje frazema nije zbir značenja njegovih komponenti.

Mona Baker (Baker 2001:64-65) navodi sljedeću definiciju frazema (idioma): „They are frozen patterns of language which allow little or no variation in form and, in the case of idioms, often carry meanings which cannot be deduced from their individual components. An idiom such as bury the hatchet (‘to become friendly again after a disagreement or a quarrel’) or the long and the short of it (‘the basic facts of the situation’) allows no variation in form under normal circumstances. Unless s/he is consciously making a joke or attempting a play on words, a speaker or writer cannot normally do any of the following with an idiom:

1. change the order of the words in it (e.g. *‘the short and the long of it’);
2. delete a word from it (e.g. *‘spill beans’);
3. add a word to it (e.g. *‘the very long and short of it’; *‘face the classical music’);
4. replace a word with another (e.g. *‘the tall and the short of it’; *‘bury a hatchet’);
5. change its grammatical structure (e.g. *‘the music was faced’).

Ista lingvistika razlikuje idiome od čvrstih izraza i poslovice prema nivou idiomatičnosti i metaforičnosti te frazeme (idiome) smatra neprozirnim konstrukcijama čije značenje ne možemo shvatiti razumijevanjem denotativnog značenja njegovih komponenti, za razliku od poslovice i čvrstih izraza. Dakle, njena podjela je uglavnom semantičkog karaktera i to prema stepenu idiomatičnosti ovih izraza te smatra da su određeni frazeološki izrazi podložniji unutrašnjim varijacijama od drugih.

Collins Cobuild Dictionary of Idioms (Collins Cobuild Dictionary of Idioms 1997:4) daje sljedeću definiciju „An idiom is a special kind of phrase. It is a group of words which have a different meaning when used together from the one it would have if the meaning of each word were taken individually. (...) Idioms are typically metaphorical: they are effectively metaphors which have become ‘fixed’ or ‘fossilized’. In some cases, it is fairly easy to see how the idiomatic meaning relates to the literal meaning. For example kill two birds with one stone means ‘achieve two things at the same time’, and the image in the metaphor supports this meaning. In other cases, the literal meanings may make no sense at all. For example, move heaven and earth literally describes an action which is physically impossible. In a few further cases the metaphors in the idioms are peculiar, and their true origins are unknown. So, it is very difficult to see how or why the idioms have come to have their current meanings.“ Osnova pojma je u semantici, odnosno značenju frazema i u stepenu metaforičnosti i idiomatičnosti tih izraza.

Američki rječnik idioma (NTC American Dictionary of Idioms 2000:11, Predgovor) pojašnjava ove izraze kao relativno čvrste, tj. izraze u kojima su imenice, zamjenice, pridjevi i prilozi i druge vrste riječi često predmet modifikacije i zamjene. „Idioms or idiomatic expressions are often defined as ‘set phrases’ or ‘fixed phrases’. The number of idiomatic expressions that are totally invariant is really quite small, however, even when the proverbs are included in this category. Most such cases can vary the choice of noun or pronoun, and most select from a wide variety of verb tense and aspect. Adjectives and adverbs can be added at will to idiomatic phrases.“

Moon (Moon 2005:79, Cowie et.al) ove jedinice naziva phrasal lexemes (frazne lekseme) i pod tim podrazumijeva čvrste ili polučvrste složene jedinice, odnosno phrases (sintagme) ili idioms (idiomi, frazemi) koje se sa aspekta semantike, leksiko-gramatike i pragmatike posmatraju kao holističke jedinice više nego kompozicijske veze. Okvirno ih dijeli na: pure, classical idioms (čisti, suštinski, klasični frazemi) kao što su izrazi spill the beans („prosuti grašak“ sa značenjem „razotkriti tajnu“ i sl.); izrazi koji se često upotrebljavaju (npr. at least „barem“, of course „naravno“ koje su funkcionalne prirode), te nešto živopisniji stilistiški markirani izrazi (have your cake and eat it „imati i pojesti kolač“ ili „imati i ovce i novce“) koji se koriste u različitim kontekstima.

S obzirom na različita stajališta i poimanja frazema, opredijelili smo se za stanovište autora koji frazem definišu kao relativno okamenjenu strukturu koja se sastoji od najmanje dvije autosemantičke riječi, čija se struktura uklapa u kontekst kao prosti član sa određenom morfološkom strukturom i sintaksičkom funkcijom, te može imati različit stepen idiomatičnosti: od potpuno idiomatičnih, preko poluidiomatičnih do neidiomatičnih frazema ili frazema sa minimalnom idiomatičnošću.

Metode prevođenja frazema

Kulturološke i jezičke posebnosti za svakog prevodioca predstavljaju svojevrsni izazov. Teško je pronaći ekvivalent za jedinicu kao što je frazem, pogotovo takav ekvivalent koji bi se mogao upotrijebiti u više konkretnih slučajeva. Kako smatra Forko (Forko 2000:97), rječnik u ovim slučajevima nije dovoljan zbog činjenice da se mnogi frazemi ne mogu pronaći u rječniku, ali i zbog toga što je za određeni kontekst prihvatljivo kao rješenje u drugom ne mora biti slučaj. Mogućnost dostizanja punovrijednog prevoda frazema zavisi od odnosa među jedinicama jezika originala i jezika na koji se prevodi.

S. Vlahov i S. Florin naglašavaju da je podjela frazema na slikovite i neslikovite, kako praktikuju neki autori, usko vezana za metode njihovog prevođenja.

Neslikovita frazeologija ne predstavlja veći problem za prevodioca i uglavnom se prevodi ekvivalentom te ne dopušta kalkiranje. Prevođenje slikovite frazeologije je složeniji proces gdje prevodilac donosi odluku o tome da li zadržati i na koji način prenijeti metaforičnost ovih jedinica, kako održati stilske i konotativne osobine prevodne jedinice, te kako pravilno riješiti pitanje zadržavanja forme ili sadržaja. Isti autori (S. Vlahov i S. Florin 1980:71) dalje ističu da postoje mnoga prelazna rješenja prilikom prevođenja frazema, a sve u zavisnosti od karakteristika frazeoloških jedinica, njihovih podjela na slikovite i neslikovite, njihove konkretne realizacije, prevoda sa obraćanjem pažnje na stil, kolorita jezika, prisutnosti autorskih jedinica i izmjena i slična problematika.

Frazeme čija je slika općenitija i poznatija te nije usko vezana za određeni nacionalni kulturološki kontekst mnogo je lakše prevesti jer je veća mogućnost pronalaska ekvivalenta u drugom jeziku. Time je njihovo prevođenje uveliko lakše.

U našem korpusu nastojali smo prevodnu jedinicu i njen kontekst na što jasniji i uočljiviji način prikazati i analizirati (u nekim slučajevima smo unosili elemente koji neizravno doprinose razumijevanju analiziranih jedinica ukoliko nam je to bilo izvodljivo).

Frazeološki prevod

Frazeološki prevod pretpostavlja korištenje jedinica različitog stepena bliskosti između jedinica jezika originala i njoj odgovarajuće jedinice jezika cilja- od potpunog i apsolutnog ekvivalenta do približnog značenja među frazemama.

Potpuni ekvivalenti

Kako navodi Kvetko (Kvetko (2009:53), potpuni ekvivalenti čine grupu frazema čija ekvivalentnost se temelji na identičnim slikama, simbolizmu i potpuno ili približno potpunom podudaranju leksičkih jedinica osnovnih oblika. Mnogi od tih ekvivalenta potiču iz nekog poznatog književnog izvora. Mogu se podijeliti na apsolutne ekvivalente i na slične ekvivalente.

Potpuni frazeološki prevodni ekvivalenti imaju sve karakteristike jezičke jedinice jezika originala. U osnovi, oni bi trebali imati ista denotativna i konotativna značenja, smisaoni sadržaj, stilske osobine kao i metaforičnost i emocionalno-ekspresivnu obojenost. Podrazumijeva se da imaju isti sastav komponenata te se na ovaj način postiže potpuna prevodna ekvivalentnost.

Gruppu potpunih (apsolutnih) ekvivalenta čine doslovno odgovarajući frazemi među kojima je „riječ za riječ“ paralela između dva jezika. Frazemi se sastoje od jednakih gramatičkih i leksičkih elemenata, simbolizama i slika (predodžbi). Doslovna preklapanja se često temelje na općim mudrostima, kulturi i društvenim tradicijama te se najčešće susreću u internacionalnoj frazeologiji kojoj pripadaju frazeme koje su ušle u jezike mnogih naroda iz antičkih, mitoloških književnih izvora, posuđivanjem, ili su nastali nezavisno jedni od drugih zbog zajedničkih osobina ljudskog mišljenja, društvenog života, nauke, umjetnosti, i slično.

Veliki broj ovakvih frazema potječe iz istog izvora (mitologije, Biblije, književnih tekstova i sl.), npr.: zabranjeno voće-forbidden fruit; blue blood-plava krv, i dr. (Ibid).

Srodni (približni) ekvivalenti (similar equivalents) prenose istu (ili veoma sličnu) sliku i simbolizam, ali se sastoje od različitih gramatičkih ili leksičkih dijelova, izraza ili oblika koji su određeni pravilima jezika prevoda (npr.: red riječi, postojanje ili nepostojanje člana, i sl.), npr.: as pretty as a picture - lijepa kao slika, i dr. (Ibid)

Odnosni ekvivalenti (ekvivalenti sa morfosintaksičkim i/ili leksičkim razlikama)

Odnosni ekvivalenti su međujezički sinonimi-frazemi sa identičnim (ili vrlo sličnim) značenjem, tj. frazem jezika originala približno je jednak frazemu jezika prevoda.

Temelje se na različitom simbolizmu i slici, tj. frazemi sa različitim ili djelimično različitim leksičkim komponentama. Forma među ovakvim ekvivalentima je različita na sintaksičkom nivou, a komponente se najčešće preklapaju u samo jednom dijelu

semantičke strukture.

Antonimičan prevod i generalizacija su različiti vidovi transformacija prilikom prevođenja odnosnim ekvivalentima. Mogu se podijeliti na potpuno različite odnosne ekvivalente i na djelimično različite odnosne ekvivalente.

Potpuno različiti odnosni ekvivalenti (Kvetko 2009:54) su karakteristični po tome što sačinjavaju grupu frazema koji se sastoje od potpuno različitih leksičkih komponenti, simbolizama, predstava i slika u jeziku cilju (kick the bucket-otegnuti papke).

Grupu djelimično različitih odnosnih ekvivalenata sačinjavaju frazemi različitog simbolizma, slike i predmeta, ali koji sadrže barem jednu zajedničku (istu ili doslovno odgovarajuću) leksičku komponentu, npr. osnovni glagol u glagolskom frazemu, pridjev u pridjevskom frazemu itd. (hungry as a hunter - „gladan kao lovac; gladan kao vuk“) (Kvetko 2009:54).

U našem korpusu pronašli smo određeni broj prevodnih ekvivalenata koji su leksički modificirani u odnosu na svoje rječničke varijante te smo njih uvrstili u vrste frazeoloških prevoda s obzirom da, uglavnom, prenose metaforičnost rječničke varijante i prevodnu ekvivalentnost u odnosu na b/h/s frazem. Navodili smo ih pod pojmom modificirani ili modificirani oblici određenog frazeološkog prevoda da bismo ukazali na prevodilačku spretnost i iznalažanje prevodnih rješenja pri prevodu ovih jezičkih jedinica.

Nefrazeološki prevod

Koristeći se nefrazeološkim prevodom, dati frazem se prevodi uz pomoć leksičkih, a ne frazeoloških sredstava jezika cilja.

S. Vlahov i S. Florin (S. Vlahov i S. Florin 1980:193) izdvajaju tri metode nefrazeološkog prevoda: lingvistički prevod, kalkiranje ili doslovni prevod i opisni prevod frazema.

Lingvistički prevod

Ovaj način prevoda se najčešće primjenjuje u slučajevima kada je dati pojam označen u jednom jeziku frazedom, a u drugom riječju ili sami kontekst to dozvoljava. U nekim slučajevima takvi izrazi su bez ekspresivnosti i metaforičnosti, ali nerijetko su frazemi prevedeni ekspresivnim i stilski obojenim leksemama ili grupom leksema. Pri leksičkom prevođenju frazema potrebno je težiti približavanju frazeološkom prevodu prenošenjem nekih od njegovih komponenata. (S. Vlahov i S. Florin 1980:199).

Opisni prevod frazema (parafraziranje, slobodan prevod)

Ovom metodom frazema izvornog jezika se u prevodu tumači, a to se postiže objašnjenjem, opisom, te sredstvima koja u jasnoj i kratkoj formi prenose sadržaj frazema, odnosno frazeološki karakter ili nagovještaj konotativnog značenja. Značenje je moguće prenijeti parafraziranjem jednom riječju ili grupom riječi koje približno odgovaraju značenju izvornog frazema. (Strakšienė 2009:16) „This is by far the most common way of translating idioms when a match cannot be found in the target language or when it seems inappropriate to use idiomatic language in the target text because of differences in stylistic preferences of the source and target languages.“ (Baker 2001:74).

Prilikom korištenja metoda opisnog prevoda često se gubi ekspresivnost i metaforičnost frazema, te gubitak na polju kvalitete prevoda i narušavanje stila. Nerijetko prevod bude stilski neutralan zbog elemenata generalizacije tokom prevođenja.

Doslovni prevod (kalkiranje)

Metoda doslovnog prevođenja idioma podrazumijeva očuvanje oblika izvornog idioma u jeziku cilju. Rezultat je izraz koji je gramatički tačan, ali neidiomatičan u jeziku cilju jer je zasnovan na strukturi izvornog idioma. Može se reći da se ovom metodom stavlja oblik izvornog idioma na prvo mjesto. (Baker 2001:72).

Ovaj metod najviše se koristi kada drugim načinima nije moguće prenijeti semantičko-stilističko i ekspresivno-emocionalno značenje frazema, gdje su te karakteristike bitne za dati kontekst. Pretpostavka za kalkiranje jeste dovoljna motiviranost značenja frazema značenjima njenih komponenti, a smatra se da ga je moguće primijeniti samo u slučaju kada se čitatelju može istinski dočarati sadržaj cijele frazeme, a ne značenje njenih sastavnih dijelova.

Ovom metodom se mogu prenijeti neka ustaljena poređenja, ali samo ona koje nosilac jezika cilja može shvatiti pravilno. Kalkiranje metaforičnih jedinica je mač s dvije oštrice - ono dozvoljava čitaocu prevoda da vidi sliku koja je sadržana u frazemi, dok, s druge strane, metafora u jeziku prevoda može ostaviti drugačiji utisak od originala.

Prevođenje izostavljanjem (nulti prevod)

Sa lingvističkog aspekta možemo govoriti o „nultom“ prevodnom ekvivalentu kada jedinica sama po sebi nestaje u kontekstu prevoda. Takav prevod može imati pozitivne,

ali i negativne posljedice u prevodu. (Kvetko 2009:61).

Kako navodi Baker (Baker 2001:72), izostavljanje frazema je dozvoljeno samo u nekoliko slučajeva: kada ne postoji približan ekvivalent u jeziku prevoda, kada je teško ili nemoguće parafrazirati, te je frazem moguće izostaviti ne narušavajući stil izvornog djela. Mnogi ovu vrstu prevoda ne odobravaju te je ne uvrštavaju među metode prevođenja frazema.

Prevodilac može kompenzirati, tj. umetnuti frazem u drugi dio rečenice čime zadržava stilsku funkciju frazema izvornog teksta. (Strakšienė 2009:16).

Kontekstualni prevod

Kako ističu Vlahov i Florin (Vlahov i Florin 1980:196), kontekstualni prevod se odnosi kako na frazeološki tako i na nefrazeološki prevod i predstavlja početnu fazu pri svakom prevođenju, pa se ne smatra trećim tipom prevoda. Kontekstualni prevod se primjenjuje u slučaju odsustva ekvivalenata i analoga, odnosno kada se frazema mora prenijeti nefrazeološkim izrazom. U takvim slučajevima daje se objašnjenje u kome se provlači konotacija frazema.

Prevod po izboru (nadineterpretacija)

U okviru kontekstualnog prevoda mogu se susresti i slučajevi kada se slobodni spojevi jezika izvora prevode frazemama. Ovakve slučajeve Popović (Popović 1980 prema Tanović 2000:83) naziva „nadinterpretacijama“.

Nisu poželjni u prevodu jer se njima remeti ekvivalentnost jezika izvora i jezika cilja.

On se može razmatrati kao početna etapa svakog prevoda ustaljenog spoja i prevoda uopće. Prilikom izbora se uzimaju u obzir sve karakteristike izvorne frazeme, njen stil i kolorit gdje upravo ove karakteristike ne dopuštaju korištenje jedinice navedene u rječnicima. Poseban izazov za svakog prevodioca predstavlja prevod frazema obojenih nacionalnim koloritom kao i prevod autorskih frazema, a jedna od metoda koja se koristi za njihovo prevođenje je i prevod po izboru.

Prevod frazema sa nacionalnim koloritom

Nacionalni kolorit, kako ističu S.Vlahov i S.Florin (Vlahov i Florin 1980:203), može biti uslovljen specifičnom obojenošću izdvojene komponente (vlastito ime, realija) ili

karakterom same jedinice koja je vezana sa nacionalnim osobinama određenog naroda. Realija i vlastito ime, kao i svaka komponenta frazeme, gubi veći dio svoga značenja što je tješnja veza među komponentama, tj. što je veći stepen nedjeljivosti cijele jedinice. Međutim, gubeći čak u potpunosti značenje, realije uspijevaju sačuvati kolorit ili u potpunosti ili djelimično. Takve jedinice se ne mogu predstaviti ekvivalentima pošto to pretpostavlja identičnost svih karakteristika, pa tako i nacionalnog kolorita. Pravilo koje bi trebalo slijediti jest to da je bolje odustati od prenošenja nacionalnog oblika originala da bi se izbjegli pogrešni ili nepotpuni prevodi.

Pri prevodu frazema obojenih nacionalnim koloritom primjenjuju se različite metode prevodenja. Kod prevodenja frazema ovog tipa često se mogu susresti fusnote u kojima prevodilac tumači značenje teško prevodivih frazema. Nedostatak ove metode je u činjenici da se fusnotama odvlači pažnja čitaoca i ometa čitanje.

Ovim se potvrđuje da je prenošenje nacionalnog kolorita jednog jezika njegovim ekvivalentima u drugom jeziku veoma teško ili nemoguće.

Smatra se da problematika prevoda autorskih frazema još uvijek nije u potpunosti osvijetljena kao ni pitanje njihovog prevoda. Pisac zbog određenih stilističkih ciljeva mijenja sadržaj i/ili formu frazeme: odbacuje ili dodaje komponente mijenjajući ih sinonimima ili antonimima, „osvježava“ ili oživljava slike, ukršta jedne jedinice s drugima, te na neki način upotrebljava frazemu u obliku koji nije normiran. Teško ih je izbjeći u jednom književnom djelu. To je slučaj i sa našom analizom prevoda djela „Tvrđava“ gdje se kroz nemali broj pronađenih frazema u korpusu provlači neka od autorskih izmjena, dopuna, dorada kao i samih autorskih frazema koji nisu popisani u korištenim frazeološkim rječnicima.

Semantička analiza b/h/s frazema s poveznicom „glava“ i njihovih prevodnih ekvivalenata

U rada ćemo se baviti semantičkom analizom b/h/s frazeoloških struktura s poveznicom „glava“ ekscerpiranih u djelu „Tvrđava“ i njihovih prevodnih ekvivalenata na engleskom jeziku.

Semantička analiza i opis podrazumijevaju više nivoa analize korpusa:

1. značenje b/h/s frazema u frazeološkim rječnicima;
2. značenje engleskog prevodnog ekvivalenta (popisanih u korištenim rječnicima ili kontekstualno značenje koje smo mi protumačili i slobodno

- preveli te sopstveni leksički prevod komponenti frazema);
3. semantička transpozicija u prevodu (semantičke modifikacije prilikom prevoda i korištene tehnike pri semantičkoj transpoziciji);
 4. metode prevoda (analiza vrste frazeološkog i nefrazeološkog prevod).

Za prvu i osnovnu podjelu b/h/s podkorporusa vodili smo se Fleischerovim kriterijem (cit. Prndelj-Šator 2013:135) s obzirom da je najpreglednija i olakšava detaljniju analizu oba podkorporusa. Prema njegovoj podjeli, frazemi se razlikuju po stepenu idiomatičnosti i dijelimo ih na: frazeme sa potpunom idiomatičnošću, poluidiomatične frazeme i neidiomatične frazeme ili frazeme sa minimalnom idiomatičnošću.

Dalja podjela na podgrupe u svakoj klasifikaciji bazirana je prema tome da li su frazemi prevedeni frazeološki ili nefrazeološki i da li imaju jedno ili dva značenja (denotativno i frazeološko).

Jedinica prevoda posmatrana je na različitim nivoima u zavisnosti od vrste prevoda, od nivoa riječi do rečenice.

Frazemi sa potpunom idiomatičnošću

Prvu podgrupu čine frazemi koji imaju dva značenja (frazeološko i denotativno) ili su prevedeni frazeološki. Svaki primjer je zasebno analiziran s obzirom na postojanje ili nepostojanje semantičke transpozicije prilikom prevoda čak i ako se frazem više puta koristi u djelu.

U ovoj podgrupi su frazemi s poveznicom „glava“ koji imaju i denotativno i frazeološko značenje.

(...) jer njihova **glava visi o koncu**. (T 211)- while their heads hung by a thread. (F 260)

b/h/s: M 255 **visjeti ipf. o koncu**- *biti u velikoj opasnosti*

engleski: DO 291 **hang by a thread**-*be in a highly precarious state* („biti u stanju velike neizvjesnosti, nesigurnosti“; CIDI 389 *it is likely to fail in the near future* („nešto što će vjerovatno pretrpjeti neuspjeh, propasti, zatajiti u skorijoj budućnosti“);

Semantička transpozicija: U oba slučaja frazemi su idiomatični i imaju istu slikovitost. Ipak, „stanje opasnosti“ semantički je transponirano u „stanje neizvjesnosti“ i „skorije propasti“. Kontekstualno b/h/s frazem poprima jače asocijativno značenje s obzirom da se nadovezuje na prethodni frazeološki izraz „spašavanja života“, i „glava visi o koncu“,

ali prevodom je došlo do neutralisanja značenja i slabije ekspresivnosti izvorne rečenice.

Metod prevoda: frazeološki *približni ekvivalenti* koji se razlikuju na gramatičkoj razini.

(...) i **ne visi nam nad glavom** briga o sutrašnjem ručku. (T 136)- (...) the worry about where the next meal was coming from no longer hung over our heads. (F 160)

b/h/s: M 153 **visjeti** ipf.komu **nad glavom (iznad glave)**; M 153 **visjeti** ipf. (**stajati** ipf., **biti**) komu **nad glavom**

1. *nadgledati koga, paziti na koga;*
2. *dosadivati kome;*
3. *prijeti komu nešto opasno/neugodno.*

engleski: DoEp **be hanging over** somebody/somebody's **head**-*to be a constant threat* („biti u stalnoj opasnosti“)

Semantička transpozicija: b/h/s frazem je polisemičan za razliku od engleskog koji je ekvivalentan jednom od navedena tri značenja. Asocijativno značenje i slika koju frazem nosi su ekvivalentni.

Metod prevoda: frazeološki *približni ekvivalenti* gdje je razlika među frazemima sistemskog karaktera.

(...) dizdar **je** jedva **glavu izvukao** (...) (T 202) – (...) the commandant barely got away with his life (...) (F 249)

b/h/s: M 140 **izvući** pf.iznijeti pf. (**živu, čitavu**) **glavu**- *spasiti se, spasiti život, jedva ostati živ*

engleski: NTC 135 **get away with something**- *to do something bad and not get punished or found* („uraditi nešto loše i biti/proći nekažnjeno ili razotkriveno“)

Semantička transpozicija: U ovom primjeru frazem je upotrijebljen bez riječi čitava ili živa, ali sa istim značenjem „ostati živ, spasiti se“ dok je u engleskom ekvivalentu upotrijebljena riječ *life* (život u smislu „spasio sebi život“) čime je prevod dobio na slikovitosti za razliku od prethodnog primjera. Ipak, frazeološki izraz transponiran, demetaforiziran i stilski neutralan.

Metod prevoda: frazeološki *potpuno različiti odnosni ekvivalenti*.

Ja, ludi vrabac, pošao sam jastrebu u pohode. Jedva **sam izvukao živu glavu** (T 72)- I, a stupid sparrow, went to visit a hawk and scarcely got away with it. (F 75)

b/h/s: kanonsko značenje frazema prethodno navedeno

engleski: frazem prethodno kanonski protumačen;

Semantička transpozicija: b/h/s frazem nosi sliku žive, čitave glave sa asocijacijama na život i spašavanje sopstvenog života dok je prevodni ekvivalent demetaforiziran i neutralan čime je umanjena ekspresivnost i slikovitost rečenice. Značenje engleskog ekvivalenta je uže i ne nosi ista asocijativna značenja.

Metod prevoda: frazeološki *potpuno različiti odnosni ekvivalenti*.

Metod prevoda: frazeološki *potpuno različiti odnosni ekvivalenti*.

(...) al je brijao samo sebe, **ni za živu glavu** nikoga drugog. (T 21)- (...) the elder, had brought a razor from his father's shop, but used it only on himself and not for anything would he use it on anybody else. (F 5)

b/h/s: M 143 /**ni**/ za (pod) živu glavu-*nipošto, nikako, ni po koju cijenu*

engleski: „nizašto, nipošto“;

(...) ono što ga se nije ticalo trebalo je da **mu dođe glave** (...) (T 112)- What didn't concern him was near to costing him his life (...) (F 128)

b/h/s: M 136 **doći** pf. komu **glave**-*ubiti/upropastiti/uništiti koga*

engleski: „skoro ga je koštalo života“

Semantička transpozicija: komponenta frazema *doći* i *glava* transponiraju se u *cost* „koštati“ i *life* „život“ čime se mijenja asocijativno značenje izraza. Međutim, prevodni ekvivalent ima svoju stilsku obojenost.

Metod prevoda: značenje frazema je *parafrazirano* u prevodu.

Poluidiomatični frazemi

U ovoj grupi većina frazema ima denotativno i frazeološko značenje u zavisnosti od konteksta. Naravno, svi navedeni frazemi obrađeni su sa frazeološkog i semantičkog aspekta, stepena idiomatičnosti i načina na koji su prevedeni i/ili transponirani u prevodu.

Prvu podgrupu čine poluidiomatični izrazi koji su prevedeni frazeološkim izrazima različitog stepena idiomatičnosti i slikovitosti. U svakom od primjera pojedinačno su obrađene slike izvornog i prevedenog izraza i pojašnjena sva semantička preklapanja odnosno nepreklapanja sa izvornim b/h/s podkorpusom.

I ovdje ćemo frazeme podijeliti u podgrupe u zavisnosti da li imaju dva ili jedno tumačenje (denotativno i frazeološko). U prvoj podgrupi su izrazi sa dva tumačenja.

Stajao je oko mene kao tvrđava, kao neizlaz, kao nepristup, neprestano **sam udarao**

glavom o tvrdu stijenu (T 92)- It stood there like a fortress, without exit or approach. I was constantly beating my head against a brick wall. (F 102)

b/h/s prvi frazem je sinoniman M 152 **udarati** ipf./**udariti** pf. (lupati ipf./lupiti pf.)
glavom o (u) zid (o duvar)

1. *silom nastojati postići što je nemoguće;*
2. *steći skupo plaćeno iskustvo, kajati se.*

Drugi frazem: M 646 **biti tvrda** (hladna i dr.) **stijena**-*biti bezosjećajan*

engleski: NTC 37 **beat/bang one's head against a brick wall** -*to waste one's time trying to accomplish something that is completely hopeless* (protraćiti vrijeme u nastojanju da se postigne nešto posve beznadno“).

DoEp **bang/knock one's head against / come up against / hit a brick wall**- *be frustrated or encounter an insuperable difficulty in an enterprise: brick wall as a metaphor for an impenetrable barrier* („biti isfrustriran ili naići na nepremostivu poteškoću u poslu: zid od cigla je metafora za nepremostivu prepreku“).

Semantička transpozicija: izvorni frazem je dvoznačan i odgovara mu jedno od ponuđenih značenja u frazeološkom rječniku „silom nastojati postići što je nemoguće“ te je modificiran i kontekstualno prilagođen umetanjem drugog frazema *biti tvrda (hladna i dr.) stijena* sa značenjem „biti bezosjećajan“ koja opisuje karakter i postupke jednog od likova u djelu. Preveden je frazedom koji je u svom rječničkom obliku i koji ima sličnu slikovitost i idiomatičnost.

Metod prevoda: frazeološki *približni ekvivalenti* iako je b/h/s frazem prošao izvjesnu modifikaciju, a pri prevodu se pridržavalo frazeološke strukture.

Tako **nam je** obojici pošteno **izvukla uši** (...) (T 141)- So she gave us both a thick ear. (F 166)

b/h/s: M 713 **izvući pf. (iščupati pf.)** komu uši- *ukoriti/kazniti koga (obično dijete)*

engleski: **give somebody a thick ear**-*to hit someone (usually a child) as a punishment* („udariti koga kao kaznu (obično dijete“)

Semantička transpozicija: slike su ekvivalentne, razlika je ta da se izvlačenje ušiju transponira u *zadebljalo uho* što asocira na uho koje je izvlačenjem oteklo.

Metod prevoda: frazeološki *približni (srodni) ekvivalenti*.

(...) dosta mu je onog što zna, **na glavu mu se popelo** (...) (T 229)- He'd had enough of what he knew, he'd had it up to here. (F 285)

b/h/s: M 145 **popeti se** pf. penjati se ipf. komu **na glavu** (navrh glave)-*dojaditi/dosaditi/*

dosadivati kome, biti nepodnošljiv komu

engleski: CIDI 169 have had it (up to here)-*to be so angry about something that you do not want to continue with it or even think about it any more* („biti toliko ljut zbog (oko) nečega da ne želiš nastaviti sa tim niti misliti o tome“)

Semantička transpozicija: slika *penjanja na nečiju glavu* transponirana je u neformalni izraz neutralnog asocijativnog značenja (osoba koja je ljuta zbog nečega, prezasićena). Transponirani izraz je upotrijebljen sa dijelom *up to here* („dovde“) što odgovara govornom kontekstu i gestikulaciji prilikom razgovora. Iako je izraz naveden kao frazologičan, ima nizak stepen idiomatičnosti i slikovitosti.

Metod prevoda: frazeološki *potpuno različiti odnosni ekvivalenti* u kojem je djelimično preneseno globalno značenje frazema sa drugačijim asocijativnim značenjem.

Na vrh glave se popeo svakome (...) (T 187)- He made everybody sick of him (...) (F 228)

b/h/s: M 145 **popeti se** pf. penjati se ipf. komu **na glavu (navrh glave)**-*dojaditi/dosaditi/dosadivati kome, biti nepodnošljiv komu*

engleski: NTC 265 make someone sick-*to disgust someone* („nekoga ogaditi, zgroziti“; DoEp make one (feel) sick-*to give one a feeling of intense annoyance or disgust* („nekoga silno zamaratati, dosadivati komu, zgražavati koga“)

Semantička transpozicija: u ovom slučaju slika penjanja na nečiju glavu sa značenjem dosadivanja i nepodnošljivosti transponirana je u sliku osoba koja svakoga *zgrozi, učini svakoga mučnim svojim djelima*. Asocijativna značenja su različita i lekseme izvornog frazema nisu prenesene u prevedenoj konstrukciji koja se može smatrati izražajnijom sa negativnim konotacijama u odnosu na izvorni frazem.

Metod prevoda: frazeološki *potpuno različiti odnosni ekvivalenti*.

(...) navalili **poslovi, glavu ne mogu da podignem**. (T 245)- (...) I was up to my neck. (F 305)

b/h/s: M 142 **ne dizati/dići glave (glavu) od (s) posla**- *nemati vremena zbog prezaposlenosti*

engleski: DoEp **up to one's neck in something**-*very busy or involved in something* („veoma zauzet ili umiješan u nešto“; NTC 422 **up to one's neck** -*having a lot of something, very much involved (informal)* („imati nečega napretek, veoma umiješan“)

Semantička transpozicija: u izvornom frazemu slika *ne dizanja glavu zbog prezaposlenosti*, transponira se u „biti u nečemu do vrata, guše“ (koji ima svoj potpuni formalni i značenjski ekvivalent u b/h/s jeziku). Metaforičnost je zadržana kroz

ekvivalenciju globalnog značenja frazema.

Metod prevoda: frazeološki *potpuno različiti odnosi ekvivalenti*.

Jesmo li čudni zato što nikome nismo učinili zlo, što **nikoga nije zaboljela glava** zbog nas (...) (T 158) -Are we strange because we've never done anyone any trouble, because we've never done anybody an injustice? (F 190)

b/h/s: M 135 **boli (zaboli)** koga **glava**-*imati briga, brinuti; imati neprijatnosti/neugodnosti*

engleski: „što nikome nismo nikad učinili nepravdu“

Semantička transpozicija: metafora *bolne glave zbog brige i neprijatnosti* transponirana je u „učiniti kome nepravdu“ izostavljanjem slikovitosti b/h/s frazema.

Metod prevoda: *parafraza (opisan) prevod* frazeološkog značenja bez slikovitosti i metaforičnosti.

Tukli su ga, da **mu utjeraju pamet u glavu**, a istjerali su mu dušu iz tijela (...) (T 235) -They'd beaten him to drive some sense into his head, but, instead, they'd driven his soul out of his body (...) (F 293)

b/h/s: **utjerati** pf.komu **pamet u glavu** -*urazumiti/opametiti koga*

engleski: CIDI 342 **knock (some) sense into somebody**-*to use strong methods in order to teach someone to stop behaving stupidly* („koristiti stroge metode s ciljem da se nekoga urazumi“);

Semantička transpozicija: frazem je djelimično idiomatičan s obzirom da je riječ *pamet* zadržala svoje denotativno značenje. Preveden je konstrukcijom koja je modificirana u odnosu na varijantu pronađenu u rječniku *knock (some) sense into somebody*, ali umjesto glagola *knock* („zakucati, udariti“) korišten je glagol *drive* koje ima nešto drugačije denotativno značenje: voziti, dovoditi, tjerati i sl. u odnosu na glagol *utjerati* koje ima čak i negativne konotacije. Samo dio frazeološkog značenje se može nagovijestiti u prevodu.

Metod prevoda: prevod frazema se može smatrati *doslovnim prevodom* sa nagovještajem metaforičnosti izvornog frazeološkog izraza.

(...) a ljudi **se hvatali za glavu** od muke (...) (T 62)- (...) people held their heads in torment. (F 179)

b/h/s: M 138 hvatati se ipf.uhvatiti se pf.za glavu-*očajavati; biti u teškom položaju, biti u nedoumici, snebivati se/snebiti se*

engleski: „držali su svoje glave“

Semantička transpozicija: u ovom primjeru ekspresivnost frazema je kontekstualno pojačana riječju *muka* čime se i objasnilo samo značenje. Prenesen je ekvivalentnim komponentama čime se zadržala slikovitost izraza.

Metod prevoda: frazeološki izraz je preveden *doslovno* pri čemu se zadržala slikovitost.

Živjećemo sirotinjski kao i do sad, ali dignute glave. (T 76) We'll go on living in poverty as we have till now, but with our heads high. (F 81)

b/h/s: M 153 uzdignute glave- *ponosno, gordo, oholo, smjelo*

engleski: „sa glavama uvisoko“

Semantička transpozicija: hodati dignute glave odslikavamo unutrašnje stanje gordosti, ponosa i bez stida. Slikovitost je prenesena ekvivalentnim izrazom sa jednakom slikom.

Metod prevoda: frazem je preveden *doslovno* prenoseći njegovo frazeološko značenje.

(...) s olakšanjem koje mi je donijela želja da sačuvam glavu...pošao sam da potražim Osmana Vuka. (T 284) - Relieved by the desire to preserve my life, I went to visit Osman Vuk (...) (F 360)

b/h/s: M 135 čuvati ipf. sačuvati pf. glavu-*paziti na život, čuvati se, ostati na životu*

engleski: „sačuvam svoj život“

Semantička transpozicija: sačuvati *glavu* transponirano je u sačuvati život gdje se glava poistovjećuje sa značenjem život. Izraz je u prevodu demetaforiziran.

Metod prevoda: ovdje se radi o *kombinaciji opisanog i doslovnog prevoda* s obzirom da je prenesen smisao frazema, ali i denotativno značenje glagola.

(...) da će oni koji budu poslije nas živjeli, preturiti preko glave još teža vremena (...)

(T 43) –(...) those who'll live after us will experience still worse times (...) (F 122)

b/h/s: M 147 preturiti pf. (prevaliti pf., prevrgnuti pf.i sl.) preko glave-*preživjeti/ podnijeti/ pretrpjeti što neugodno/mučno, prebroditi poteškoće/teškoće*

engleski: „iskusiti još gora, lošija vremena“

Semantička transpozicija: metaforična slika se transponira u demetaforiziranu strukturu.

Metod prevoda: *lingvistički prevod* jednom riječju (glagolom) koji je kontekstualni ekvivalent ovog frazema.

Druga podgrupa su poluidiomatični b/h/s frazemi koji imaju samo frazeološko tumačenje i značenje.

Gubio je glavu! (T 246) -He'd lost his head! (F 306)

b/h/s: prethodno protumačen frazem

engleski: DO 139 keep (or lose) your head- *remain (or fail to remain) calm* („ostati/ ne ostati pribran, smiren“); DoEP lose one's head -*to be executed by beheading; to panic or behave irrationally* („biti pogubljen odrubljanjem glave; paničariti ili se ponašati iracionalno“)

Semantička transpozicija: frazeološko značenje je preneseno prevodnim ekvivalentom kojemu odgovara definicija pronađena u DeEP. Prenesena je slika „gubljenja glave“ sa jednakim asocijativnim značenjem.

Metod prevoda: frazeološki *približni ekvivalenti* koji se razlikuju samo u jednom morfosintaksičkom dijelu (sisteme razlike), ali su značenjski ekvivalentni.

Blesavi sine, grdio ga mrtvog, za što li pogibe, za što li *ludu* glavu izgubi? (T 186)- You silly lad, why perish, why lose your silly head? (F 227)

b/h/s: prethodno protumačen frazem

engleski: prethodno protumačen frazem

Semantička transpozicija: u oba slučaja frazem je proširen riječju luda i dobivena konstrukcija je kolokacija *luda glava* sa značenjem „neoprezan“, dok *silly head* u engleskom ima manji semantički potencijal zbog značenja riječi *silly* „glup, luckast, besmislen, budala“ i sl. (Drvodelić 1990:682). Međutim, tehnikom kontekstualnog proširenja frazema modificirala se frazeološka slika oba izraza. Prenesena je ekvivalentna slika *gubljenja glave*.

Metod prevoda: frazeološki *približni ekvivalenti* koji se razlikuju na gramatičkoj razini.

(...) i počeo sam da gubim glavu (...) (T 87)- (...) and I began to lose my cool. (F 94)

b/h/s: M 138 gubiti ipf. izgubiti pf. glavu

1) *ne umjeti se snaći, smesti se, zbuniti se, izgubiti prisebnost*

2) *ginuti, poginuti*

I.B.68 -*izgubiti prisebnost, paničariti*

engleski: NTC 254 lose one's cool-*to lose one's temper, nerve* („izgubiti živce“)

Semantička transpozicija: b/h/s frazem karakteriše višeznačnost dok je ekvivalent jednoznačan. U Matešićevom rječniku su navedena dva značenja od kojih kontekstu odgovara jedno (*ne umjeti se snaći, smesti se, zbuniti se, izgubiti prisebnost*), a I. Bedow navodi dva sinonimna značenja. Transpozicijom je izostavljena slika gubljenja glave u

smislu smetenosti i dobio se demetaforiziran izraz sa riječju *cool* („pribranost“).

Metod prevoda: frazeološki *djelimično različiti odnosni ekvivalenti* koji se preklapaju samo u značenju, a forma i komponente se razlikuju.

(...) a neko **mu napunio** zelenu **glavu** velikim riječima (...) (T 185)- (...) somebody filled his *immature* head with big words. (F 226)

b/h/s: M 148 **puniti** ipf./**napuniti** pf.komu **glavu**-*uvjeravati koga; nametnuti/nametati komu kakvo mišljenje/shvaćanje/uvjerenje/misao/želju i sl.; nagovoriti/nagovarati koga*

engleski: **fill someone's head with something**-*fig.* to put some *kind of ideas into someone's head* („nametnuti kome kakvo mišljenje, napuniti čiju glavu nekim idejama“)

Semantička transpozicija: izvorni frazem je proširen riječju *zelena* tj. kolokacijom *zelena glava* kojom se opisuje nezrela, nedorasla osoba što je i prevedeno sa tim značenjem. U oba slučaja slikovitost je pojačana sintagmom *velikim riječima*.

Metod prevoda: *frazeološki potpuni ekvivalenti* sa elementima parafraze (prevod kolokacije odnosno atributa).

Toliko je svijeta u kući da **ne zna gdje mu je glava**. (T 213)- There was so many people in the house, he didn't know what he was doing. (F 263)

b/h/s: M 143 **ne znati** ipf./ni/ **gdje je** (stoji) komu **glava**-*biti preopterećen (poslom); imati puno briga; biti zbunjen/smušen*

engleski: „nije znao šta radi“

Semantička transpozicija: opis osobe koja je preopterećena toliko da *ne zna gdje joj/mu je glava* ima jako asocijativni potencijal s obzirom na komponentu *glava*. Transponira se u demetaforizirani semantički ekvivalentnu kontrukciju u kojoj nije prenesena nijedna od leksiških komponentni.

Metod prevoda: frazem je preveden *parafrazom (opisno)* sa neutralnom ekspresivnošću.

Neidiomatični frazemi

U ovu skupini b/h/s podkorpusa frazema spadaju izrazi kod kojih je najmanje jedna komponenta zadržala svoje denotativno značenje i kod kojih se globalno značenje frazema može lakše razumjeti. U prvoj podgrupi su frazemi sa denotativnim i frazeološkim značenjem i mogu se dvojako upotrebljavati.

Znao je da se veseli kao nijedan čovjek u gradu, **okrećući ga na glavu** (...) (T 197)- He knew how to celebrate as no other man in the town, turning it on its head (...) (F 241)

b/h/s: M 144 postavljati ipf.,postaviti pf., (prevrnuti pf.,**okrenuti** pf.) što **na glavu-**
postavljati/postaviti naopako/pogrešno

engleski: CCDI 198 **turn something on its head/stand something on its head**-*If you turn something such as an argumentation theory on its head or stand it on its head, you use the same facts to produce a different or opposite conclusion* („ako nešto okrenemo na glavu npr.tokom argumentovanja znači da smo koristili iste činjenice s ciljem donošenja suprotnog zaključka“)

Semantička transpozicija: iako se formalno ova dva frazema podudaraju, postoji razlika u značenju evidentiranom u rječniku. Ipak, prenošenjem ekvivalentnih leksema prenesena je slikovitost i metaforičnost izvornog frazema s obzirom na kontekst *okretanja grada naopako*, tj. unošenje veselja i radosti u grad.

Metod prevoda: može se posmatrati kao *frazzeološki i doslovan prevod*. U prvom slučaju smatraju se lažnim ekvivalentima, a u drugom ekvivalentnim (semantički) doslovnim konstrukcijama.

Znao je da se veseli kao nijedan čovjek u gradu, **okrećući ga na glavu** (...) (T 197)- He knew how to celebrate as no other man in the town, turning it on its head (...) (F 241)

b/h/s: M 144 postavljati ipf.,postaviti pf., (prevrnuti pf.,**okrenuti** pf.) što **na glavu-**
postavljati/postaviti naopako/pogrešno

engleski: CCDI 198 **turn something on its head/stand something on its head**-*If you turn something such as an argumentation theory on its head or stand it on its head, you use the same facts to produce a different or opposite conclusion* („ako nešto okrenemo na glavu npr.tokom argumentovanja znači da smo koristili iste činjenice s ciljem donošenja suprotnog zaključka“)

Semantička transpozicija: iako se formalno ova dva frazema podudaraju, postoji razlika u značenju evidentiranom u rječniku. Ipak, prenošenjem ekvivalentnih leksema prenesena je slikovitost i metaforičnost izvornog frazema s obzirom na kontekst *okretanja grada naopako*, tj. unošenje veselja i radosti u grad.

Metod prevoda: može se posmatrati kao *frazzeološki i doslovan prevod*. U prvom slučaju smatraju se lažnim ekvivalentima, a u drugom ekvivalentnim (semantički) doslovnim konstrukcijama.

U drugoj podgrupi, kao i u prethodne dvije podjele, nalaze se frazemi koji imaju samo frazeološko globalno značenje.

Zato, **pamet u glavu!** (T 44)- So, use your head! (F 37)

b/h/s: I.B. 170 **došla mu je pamet u glavu** -*opametiti se, urazumiti se*

engleski: NTC 423 **use one's head-** *to use one's own intelligence* („korisiti sopstvenu inteligenciju“).

Semantička transpozicija: u izvornom obliku osnovna asocijacija je vezana za pamet odnosno inteligenciju, a u prevodu je u pitanju *korištenje sopstvene glave*, gdje se *glava* asocira sa *pameću*. Metafore glave i razuma su ipak ekvivalentne.

Metod prevoda: frazeološki *djelimično različiti odnosni ekvivalenti*.

89. (...) Avdaga **bi objeručke prihvatio dokaz** za kojim odavno traga(...) (T 287 (...)
the serdar-Avdaga would grasp with both hands the proof he'd been looking for (F 363)

b/h/s: M 520 **objeručke prihvatiti** pf. *što-~~vrlo~~ rado prihvatiti što/primiti što*;

engleski: „Avdaga bi objema rukama prihvatio dokaz“;

Semantička transpozicija: frazem je transponiran u defrazeologiziranu strukturu koja nosi slikovitost izvornog frazema (objeručke nešto prihvatiti).

Metod prevoda: *doslovni prevod* frazema.

Zaključak

Nakon semantičke analize b/h/s i engleskog podkorporusa frazema, došli smo do određenih zaključaka. Od ukupno 26 analiziranih b/h/s frazema, njih ukupno 7 spadaju u grupu frazema sa potpunom idiomatičnošću s denotativnim i frazeološkim značenjem.

Kroz semantičku transpoziciju prolazi većina frazema gdje je većina primjera demetaforizirano ili su slike koje nose prevodni ekvivalenti (frazeološki ili nefrazeološki) izmijenjene. U određenim primjerima uočili smo slabiji semantički potencijal prevodnih ekvivalenata kako cjelokupnog izraza tako i njegovih komponenti, dok su neki zadržali metaforičnost i samo u manjem broju primjera frazemi imaju ekvivalentnu potpunu idiomatičnost u prevodu.

U drugoj grupi su poluidiomatični frazema čije se značenje može nagovijestiti razumijevanjem značenja njihovih komponenti i oni su najmnogobrojniji.

Ostali primjeri su defrazeologizirani i parafrazirani, a semantički transponirani frazemi u kojima su slike, asocijacije, predodžbe i metaforičnost izmijenjeni. U nekim primjerima asocijativni potencijal prevoda je čak i jači u odnosu na izvorni frazem što podrazumijeva određeni vid nadinterpretacije pri prevodu.

U grupi neidiomatičnih frazema kod kojih je jedna komponenta zadržala svoje denotativno značenje uglavnom se radi o demetaforizaciji pri prevodu gdje su slike

izmijenjene, kao i idiomatičnost u slučaju frazeološkog prevoda. Neki primjeri su zadržali ekvivalentan idiomatični potencijal.

Ipak, prevodioci su uspjeli uočiti i prepoznati frazeološku strukturu u nemalom broju primjera i na frazeologičan način u vidu sintagme prenijeti izvorni frazem u ekvivalentnu (strukturno i semantički) strukturu u prevodu na engleski jezik.

Literatura

- Selimović, Meša (2000), Tvrđava, Svjetlost, Sarajevo
- Selimović, Meša (1999), The Fortress, Northwestern University Press, Illinois
- **Knjige, časopisi, radovi**
- A.P. Cowie (2005): Phraseology- Theory, Analysis and Applications, Oxford University Press
- Baker, Mona (2001): In Other Words, A coursebook on translation, Routledge, London and New York
- Forko, Josipa (2000): Prevođenje frazema-Sizifov posao, Hrvatistika, Studentski jezikoslovni časopis
- Hrustić, Meliha (2001.): Kontrastivna analiza frazeoloških izraza sa komponentom „Kopf“/“Glava“ u njemačkom i u b/h/s jeziku, Tuzla
- Kvetko, Pavol (2009): An Outline of English Phraseology, Univerzita sv. Cyrila a Metoda u Trnave, Trnave
- Kvetko, Pavol (2009): English Lexicology, Univerzita sv. Cyrila a Metoda u Trnave, Trnave
- Menac, Antica (1970-1971): O strukturi frazeologizma, Jezik, Zagreb, 1: 1-4,
- Menac, Antica (2007): Hrvatska frazeologija, Knjigra, Zagreb
- Popović, M. (1980): O frazemu i zamjenljivosti njegovih elemenata. u: Menac Antica (ur.) Iz frazeološke problematike, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, 47-55, Zagreb
- Prndelj-Šator, Belma (2013): Zoonimska sastavnica frazema kojima se opisuju čovjekove osobine, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar
- Škiljan, Dubravko (1980): Pogled u lingvistiku, Školska knjiga, Zagreb
- Tanović, Ilijas (2002): Frazeologija bosanskoga jezika, Dom štampe, Zenica

- Vlahov S. and Florin S. (1980): *Neperevodimoje v perevode*, Meždunarodnyje otnošenija, Moskva
- Cambridge International Dictionary of Idioms (1998), Cambridge, C.U.P
- Collins Cobuild Dictionary of Idioms (2002), Collins Harper Publisher, London
- Dictionary of English Phrases (2008), Pinguin Books
- Drvodelić, Milan (1990): *English-Croatian or Serbian Dictionary*, Školska knjiga, Zagreb
- Matešić, Josip (1982): *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb
- Oxford Dictionary of Idioms (2004), Oxford University Press, New York
- Spears, Richard (2000): *NTC's American Idioms Dictionary*, NTC Publishing Group, USA
- The Concise Oxford Dictionary of Current English (1995), Oxford, O.U.P

Semantic structure and typology of idioms with the main component “head” and their translation into English in “Tvrđava, (Fortress)” by Meša Selimović

Idioms (idiomatic expressions) represent a certain challenge to literary translators due to their associative meanings and usually culture-based origins. These expressions can be analysed separately, however, it is necessary to study them in the light of the overall literary translation.

The paper will deal with the contrastive semantic analysis and translation of idioms with the main nominal component “head” and their English translation equivalents in the literary piece “Tvrđava” (“Fortress”) by Meša Selimović. The main level of analyses is the semantic structure of original idioms along with their meanings given in idiomatic dictionaries. Furthermore, the analyses will focus on semantic modifications within idioms made by the author himself for stylistic purposes as well as semantic modifications made in translations.

Finally, the paper will analyse idiomatic typologies and methods of translation of idioms as well as shed light on difficulties any translator might meet while translating these culture-based expressions.

Keywords: *idiom (idiomatic expression, phraseological units), idiomatology, semantic analyses, equivalent typology*